

De trein naar Samarkand

Ander werk van Guzel Jachina in Nederlandse vertaling

Zulajka opent haar ogen (roman, 2017)

Wolgakinderen (roman, 2020)

Guzel Jachina

De trein naar Samarkand

Vertaald door Arthur Langeveld

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV

2022

Deze uitgave kwam mede tot stand dankzij een subsidie van
het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Oorspronkelijke titel *Esjelon na Samarkand*

Oorspronkelijke uitgever Knizjnik

Published by arrangement with ELKOST Intl. Literary Agency

Copyright © 2022 Guzel Jachina, all rights reserved

Copyright vertaling © 2022 Arthur Langeveld / Em. Querido's

Uitgeverij BV, Weteringschans 259 1017 XJ Amsterdam

Omslag Ilona Sniijders

Omslagbeeld Mike Danneman/Getty Images

ISBN 978 90 214 3059 1 / NUR 302

www.querido.nl

Voor mijn vader Sjamil Zagrejevitsj Jachin

Inhoud

Vijfhonderd	9
Met z'n tweeën	81
Duivelsdozijn	223
Eén	295
Optellen en aftrekken	323
En weer vijfhonderd	409
Drie	479
Aantekeningen	513

VIJFHONDERD

Kazan

Vierduizend werst, dat was exact de afstand die de hospitaaltrein voor de boeg had, van het Centraal Station van Kazan naar Toerkestan. Overigens was die trein er nog helemaal niet – het bevel om hem samen te stellen was gisteren, 9 oktober 1923, ondertekend. En ook de passagiers waren er nog niet, die moesten uit kinder- en opvanghuizen bijeen worden gebracht: meisjes en jongens van twee tot twaalf, de zwakste, die er het slechtst aan toe waren. Maar de chef van de trein was er al wel: Dejev, frontsoldaat uit de Burgeroorlog, nog een jongeman. Pas aangesteld.

‘Kinderen,’ had Tsjajanov gezegd, commandant van de afdeling Goederenvervoer, in plaats van een begroeting. ‘Vijfhonderd in getal. Van Kazan naar Samarkand brengen. Het mandaat en de instructies krijg je van de secretaris.’

Tijdens zijn jaren bij Goederenvervoer had Dejev alles onder zich gehad wat over rails vervoerd kon worden, van gerekwierd graan en vee tot tanks met walvisvet, een geschenk van het bevriende Noorwegen aan het hongerende Wolgagebied. Maar kinderen, dat had hij nog niet meegemaakt.

‘Wanneer moet ik vertrekken?’

‘Voor mijn part morgen. Als je die trein bij elkaar hebt meteen wegwezen, Dejev, als de wiedeweerga! Kinderen houden niet van lange reizen, daar kom je nog wel achter.’

Dat was het hele gesprek, een paar minuten, niet meer. Maar wat had dat vreemde ‘daar kom je nog wel achter’ te beduiden? Dat was hem een raadsel. Tijd om hierover na te denken gunde Dejev zich niet. Lang nadenken, dat was voor oude mannen, die hadden tijd genoeg.

Allereerst ging hij naar de stationsdirectie. Daar beloofden

ze te doen wat ze konden en kwamen ten slotte met één enkele wagon aanzetten, maar wel een voormalig eerste klasrijtuig, dat ooit nobel donkerblauw was geweest maar nu vaalgrijs, de salon behangen met gobelins die alleen hier en daar wat gescheurd waren, met slechts licht beschadigde spiegels en een ruime hal waar je desgewenst kon walsen. Ooit had zich daar de treinbibliotheek bevonden en was er zelfs plaats voor een vleugel geweest, maar nu stond er een gehavende gietijzeren badkuip (uit het bad- en wascompartiment hiernaartoe gesleept en toen vergeten). Te midden van de lege boekenplanken en zwartgeblakerde kandelabers zag het ding er absurd uit. Dejev fronste zijn wenkbrauwen, maar accepteerde de wagon toch. De gobelins liet hij van de wanden scheuren, de kandelabers er afslopen. En in de coupés liet hij de elegante bagagenetten vervangen door twee etages britsen. De badkuip mocht blijven. Hij wilde proberen ergens een potkachtje te regelen, zodat de kinderen wat warm water hadden om zich te wassen, maar hij werd uitgemaakt voor bourgeois, daarom stelde hij het plan voor een warmwatervoorziening voorlopig uit.

Op de tweede wagon moest hij tot de volgende dag wachten; die kwam van de Rode Heuvel, waar hij vier jaar ergens achter in het locomotievendepot had staan roesten. Toen Dejev de buit in ogenschouw nam, kon hij zijn lachen bijna niet houden: het was geen gewone wagon, maar een rijdende kerk. Kennelijk had die zo lang bij dat oudroest staan verstoffen omdat niemand wist waarvoor je hem in Sovjetomstandigheden zou kunnen gebruiken.

Het groen uitgeslagen brons van de koepel kon je natuurlijk wel weghalen, net als het altaar. Maar de boogramen onder rode sierbogen? En de sierbogen zelf onder het dak? Wat moest je daarmee? Dejev accepteerde ook deze wagon. Hij was flink ruim, dat was één ding. ‘Hoeveel etages bedden zullen we maken?’ vroeg de voorman van de timmerploeg, terwijl hij eerbiedig het hoge plafond bekeek. ‘Doe maar drie!’ zei Dejev schouderophalend. Vier had ook gekund, maar misschien dat de kinderen niet zo hoog durfden te klimmen.

De keukenwagon kwam een paar dagen later, uit de buurt van Simbirsk: een korte doos op wielen, slordig in elkaar geflanst uit geschaafde houten planken, later gerepareerd met ruwe planken en met stukken triplex, en voorzien van een schoorsteenpijp die uit een bovenraampje stak. Hij hoorde dat er bij Simbirsk nog veel van dat soort troep op dood spoor stond, al vanaf 1919, en dat Dejev daar best wat van kon gebruiken, maar tijd om daar een kijkje te nemen was er niet.

Uiteindelijk werd er een passagierstrein uit Moskou gesplitst en gingen er vijf wagons naar Dejevs trein, die door de spoorwegarbeiders al de ‘guirlande’ werd genoemd vanwege de bonte hoeveelheid kleuren en modellen. De wagons – gewone derdeklaswagons, doorrookt en onder de fluimen – hadden geen timmerlieden nodig, maar wel een grote schoonmaak. Dejev had tegen die tijd de mensen van de stationsdirectie al zo vaak aan hun kop gezeurd met al zijn eisen (en allemaal ‘nu meteen’, ‘onmiddellijk’, ‘met voorrang!’) dat ze weigerden hem schoonmakers te geven. Hij spuugde eens op de vloer, nam een paar emmers water en ging zelf aan de slag.

En hier verscheen zij. Dejev lag net languit op de natte vloer om met een dweil een berg velletjes van zonnebloempitten onder een bank vandaan te vegen, toen vlak voor zijn gezicht de stompe neuzen van twee soldatenschoenen verschenen. Hij keek omhoog: smalle kuiten, niet in soldatenwindsels, maar in zachte kousenwol.

‘Moordenaar,’ begon ze het gesprek. ‘Waarom treuzelt u zo?’

Dejev wist niet wat hij hoorde. Hij keek nog verder omhoog: een nauwe zwarte rok, en onder het laken van die rok puntige knieën.

‘Terwijl u hier op uw buik over de vloer kruipt, sterven er kinderen.’

Hij probeerde onder de bank vandaan te kruipen en te gaan zitten, maar stootte zijn hoofd tegen de rand.

‘Wie ben jij?’ Dejev voelde tegenover vrouwen altijd enige schroom en daarom sprak hij ze altijd met ‘je’ en ‘jij’ aan, en deed hij uitdagend en uit de hoogte.

‘Kindercommissaris. Ik reis met u mee naar Samarkand, als u tenminste zo vriendelijk wilt zijn uit die plas water op te staan en over te gaan tot het uitvoeren van het bevel.’

‘Heb je ook een naam, commissaris?’

‘Belaja.’

Dejev wist niet of dit een achter- of een voornaam was. Maar hij durfde het niet te vragen.

Ze was ouder dan hij, maar niet zo veel dat ze zijn moeder had kunnen zijn. Eerder een oudere zus. Ze had een knap en streng gezicht, dat zo op een propaganda-affiche kon. Donkerblond kortgeknipt haar dat alle kanten op krulde. Maar haar blik was die van een chef, van een legercommandant. Zo’n blik dat je meteen overeind springt en in de houding gaat staan, maar hij hield zich in: kalm streek hij zijn kuif glad (waarbij hij in dezelfde beweging een paar zonnebloemvelletjes wegstreek die aan zijn voorhoofd kleefden), gooide achteloos de dweil in de emmer (er spatte water over de rand op de schoenen van de commissaris) – en bleef op de vloer zitten, half onderuitgezakt.

‘Misschien dat jij dan een handje helpt bij de schoonmaak, kameraad Belaja? Of moeten we onze passagiers in een zwijnenstal vervoeren?’

‘Zal ik doen,’ antwoordde ze ernstig. ‘Maar dan ’s nachts, wanneer de kinderen slapen.’

‘Dus wij slapen dan niet?’ vroeg Dejev brutaal. Wat hij helemaal niet van plan was, maar hij flapte het er vanzelf uit.

Hij had direct weer spijt van deze banale opmerking. Hij kwam overeind, sloeg de modder van zijn opgerolde broek en blote knieën. En toen hij rechtop stond merkte hij dat hij nog steeds tegen de ander opkeek: commissaris Belaja was een half hoofd groter dan hij.

‘Ik ben bang, Dejev, dat we niet meer aan slapen toekomen,’ zei ze, en ze keek hem strak aan, zodat hij ten slotte haar ogen kon zien: koud grijs, met rechte wimpers. ‘Tot aan Samarkand niet.’

*

Even later liep hij al naast Belaja. Lopen was het woord niet – hij glibberde haastig over de rails, die door de aanhoudende regen spekglad waren geworden, en probeerde uit alle macht niet uit te glijden en niet te gaan hollen.

Zij liep met brede stappen, van biels naar biels, ook al had ze meisjesachtig slanke benen en een rank figuurtje, dat bijna geheel schuilging onder de brede plooiën van een matrozenjas, met om haar middel een riem. Dejev keek naar de snelle gang van haar stompe schoenen en bedacht dat daar vast en zeker kleine, smalle voetjes in moesten schuilgaan. Hij struikelde, vloekte, en verdreef deze ongepaste gedachte.

‘Ze gaan proberen het quotum te verhogen – niet mee akkoord gaan!’ Belaja sprak snel, zonder de moeite te nemen haar hoofd naar Dejev toe te wenden, alsof ze haar zinnen naar voren afschoot, zodat hij zijn pas moest versnellen om haar aanwijzingen te kunnen volgen. ‘Ze gaan proberen om er zieken bij te doen, die zogenaamd aan de beterende hand zijn – niet mee akkoord gaan!’

Dejev had geen idee wie degene was met wie hij niet akkoord moest gaan. Anders gezegd, op wie de commissaris zo meedogenloos haar woordenregen afvuurde.

‘Ze gaan op je gevoel werken – gooi alles maar op mij. Zeg maar: die Belaja is zo principieel en hardvochtig, daar is niet mee te praten, dat is geen mens maar een steen...’

‘Maar de treinchef, dat ben ik,’ bracht Dejev haar toch maar even in herinnering.

‘U bent de chef,’ beaamde Belaja, ‘maar u moet alles op mij afwentelen. Of nog beter, u moet helemaal niets zeggen, ik doe het woord wel.’

Via de bijgebouwen van het station liepen ze de stad in en ze kwamen al gauw in het hart ervan, waar op het centrale plein een paleis uit marmer en graniet stond, met omvangrijke zuilen en meer dan manshoge vensters, ooit de Adelsvergadering, maar nu kindertehuis nummer één van Kazan. Kinderen van wie de ouders hen niet konden of wilden voeden waren hier uit alle nabije en verre hoeken van het Rode Tatarije heen ge-

bracht; hier zou het leeuwendeel van de passagiers van Dejevs trein vandaan komen.

Van dichtbij leek het tehuis echter niet op een paleis, maar op een belegerde vesting. De ramen van het souterrain waren dichtgetimmerd, soms wel met twee lagen planken, en de boogramen van de begane grond waren met plaatijzer en triplex gebarricadeerd. De witmarmeren zuilen waren bedekt met een dicht net van scheuren. In de muren zaten zo veel kogelgaten dat het was of ze opgetrokken waren uit ongewoon bros en sponzig steen (Dejev herkende die gaten meteen: de kleine van kogels, de grote van granaten). Het gebouw oogde streng en ontoegankelijk, alsof eromheen nog de Burgeroorlog woedde. Tegen wie moesten de bewoners zich verdedigen? Toch niet tegen de kinderen die het gebouw belegerden? Want die hingen overal rond – op de granieten trap naar de voordeur, op kranten die langs de muren waren gelegd – één of anderhalf dozijn kleine vuile lichamen, tot over hun oren in vodden gewikkeld en loom onbeweeglijk in de regen. Dejev had dergelijke taferelen wel vaker gezien, maar nooit had hij zich afgevraagd waarom die kinderen buiten het kindertehuis lagen in plaats van erin.

Over een plankier bestemd voor paard-en-wagens bereikte Belaja de voordeur en ze klopte. Geen antwoord. Ze klopte nog eens, wat harder, ze ramde op de potdichte deuren, maar zonder resultaat. Ze ging op haar tenen staan en bonkte een paar maal met vlakke hand op het stuk triplex dat over de raamopening was getimmerd, ze haalde haar hand bijna open aan een spijker.

De vesting bleef in stilzwijgen gehuld. Net als de kinderen die aan de voet ervan lagen.

Niemand die ook maar bewoog. Een paar ogen volgden met slome nieuwsgierigheid de bewegingen van de vrouw en er was maar één ventje – klein, met een bruinverbrand gezicht dat op een modderige aardappel leek – dat er wat beter voor ging zitten om niets van de voorstelling te missen. Tot hem richtte Belaja het woord.

‘Waarom doen ze niet open?’ vroeg ze heel eenvoudig, op vriendelijke toon.

Niets van de bevelende toon of de commandantenblik, constateerde Dejev verbaasd. Dus de commissaris kan ook gewoon praten!

Het jongetje zweeg even en keek langs haar heen omhoog, waar het kleine druppels regende.

‘Jullie zijn te laat,’ bracht hij met tegenzin uit. ‘Je kan beter morgen komen, in de ochtend zijn ze aardiger.’

‘Wij moeten nu,’ zuchtte Belaja. ‘Misschien dat er nog een andere manier is... Weet jij dat?’

Weer gaf hij niet meteen antwoord, alsof de woorden van ver moesten komen.

‘En wat heb ik daaraan?’

‘Ik zal je vertellen hoe je hier binnen moet komen. Zodat je niet langer hier voor de deur hoeft te bedelen, met je broek hier de stoep schoonvegen. Maar dat de sociale zusters je bij je arm pakken en mee naar binnen nemen, wassen, te eten geven en je een rantsoen geven.’

‘Je lult,’ grijnsde het kind onmiddellijk, zodat zijn zwarte tanden te zien waren.

‘Vandaag, om middernacht, is er een razzia bij de Oestje: de Kindercommissie en de politie gaan de oever van de rivier uitkammen. De kinderen die ze daar vangen gaan naar de kindertehuizen. Dus iedereen die een dak boven zijn hoofd en een rantsoen wil, moet voor het avond wordt bij de Oestje zijn. En wie niet wil, die moet opdonderen en ons niet voor de voeten lopen. Gesnopen? Zeg het tegen iedereen.’

Het aardappelgezicht verzachtte en trok ongelovig wenkbrauwen en neus op.

‘Een mes in mijn hart, spijkers in mijn oog!’ Belaja sloeg met haar vuist op de borst, alsof ze zichzelf een mes tussen de ribben stak. Haar gezicht ontspande zich meteen en glimlachte samen-zweerderig.

‘Dan moet je ons nu helpen,’ herhaalde ze.

Het jongetje stond op – langzaam, bijna zonder zijn ledematen te bewegen, alsof hij over de bodem van een rivier bewoog in plaats van over vaste grond – en liep naar de voordeur. Hij

draaide zich met zijn rug naar hen toe en leek in een oogwenk al zijn luie sloomheid kwijt te raken: als een bezetene begon hij met zijn voeten en vuisten op de deur te hameren, zo hard dat het zware gelakte hout ervan trilde en de scharnieren piepten.

‘Je mot er flink op rammen,’ verklaarde hij, licht hijgend en zonder zijn luidruchtige arbeid te onderbreken. ‘Zo hard als je kan, anders reageren ze niet!’

‘We hebben toch gezegd dat er geen plek is!’ klonk het even later ergens van boven uit een raam.

Maar het jongetje ramde onverminderd door en algauw knarste in een van de dubbele deuren een sleutel. Het jongetje maakte meteen dat hij wegkwam, zodat de bezem die door de spleet van de deur tevoorschijn sprong door de lucht zwiepte.

‘Sodemieter op, stuk gajes!’ In de opening verscheen een gigantische vrouwengestalte, die met de bezem zwaaide alsof het een zwaard was. ‘Oprotten hier!’

‘Wat hebt u hier voor citadel gemaakt?’ Belaja sprak heel zacht en zo dreigend dat Dejevs darmen er koud van werden. ‘De oorlog is allang voorbij.’

‘Voor sommigen is-ie voorbij, voor anderen is-ie nog volop aan de gang,’ antwoordde de portierster ad rem. ‘Ze zijn een plaag! Kan ik er wat aan doen dat hier iedere dag een heel leger zit! Waar moeten we met ze naartoe?’

Zonder nog een woord te zeggen ging Belaja naar binnen. De reusachtige vrouw deed een stap opzij en liet de bezem zakken. Dejev glipte achter hen aan, het pikdonkere gebouw met de dichtgetimmerde ramen binnen.

*

‘Kameraden, bij wie moeten jullie wezen?’ De portierster was nog druk met de deursloten in de weer, ze moest het laatste nog dichtdoen, maar kon in het donker het sleutelgat niet vinden. ‘Waar gaat dat heen, kameraden? Hé!’

Belaja stond al op de brede staatsietrap op weg naar boven, naar waar een sprankje licht van de eerste etage kwam. Dejev

wilde de commissaris achternasnellen, maar struikelde over iets zachts – hij viel bijna. En weer struikelde hij. En weer viel hij bijna. De duisternis slaakte een iel kreetje en piepte vervolgens spottend: ‘Kameraden!’

In het donker zag hij geen hand voor ogen. Hij bleef staan en tastte in het rond, voelde een paar kaalgeschoren hoofden.

‘Kameraden!’ klonk het giechelend van een andere kant. ‘Waar gaat dat heen?’

‘Me neus achterna!’ antwoordde een derde. ‘Naar me tante Cornelia!’

‘Die niet weet dat ik nog besta!’

‘Ze maakt vanillevla!

‘En dan van hopsasa!’

En nu vulde het duister zich met stemmen, lachen, zuchten.

‘Een pak rammel voor de souteneur!’

‘En voor de procureur!’

‘En voor die ouwe zeur!’

‘Vreten te kust en te keur!’

‘Sst!’ brulde de portierster ergens onderaan de trap.

Turend en met zijn armen de ruimte voor zich aftastend, baande Dejev zich een weg achter Belaja aan, door de horde jongetjes die de trap treden in beslag namen. Zijn handen gleden over kaalgeschoren koppen, zijn kuiten langs schouders en ruggen. Het meest was hij nog bang om op iemand te trappen, maar de lichamen van de kinderen waren veel sneller, die gingen vanzelf opzij en maakten de weg vrij, zoals een school jonge visjes uiteenwijkt bij de nadering van een grote vis.

Hoe hoger Dejev kwam, hoe meer licht er rondom kwam en hoe dichter de menigte werd. Algauw deelde de trap zich in twee takken, die elk met een scherpe bocht – de ene naar links, de andere naar rechts – naar de eerste etage leidden. Hier kon je de ogen al zien – donkerbruine, lichtbruine, zwarte, blauwe, grasgroene – die hen nieuwsgierig van alle kanten aanstaarden. De jongetjes waren klein en allemaal even kaalgeschoren. Eentje had zo te zien maar één oor, maar misschien leek dat maar zo in het halfdonker.

De eerste etage werd door een brede gang in tweeën gesneden. Brede deuren, ooit helderwit geverfd met gouden krullen, maar nu afgebladderd tot op het donkere hout, leidden naar de binnenruimtes. Van achter in de gang kwam een piepklein dametje met een brilletje de gasten tegemoetgesneld, zo te zien een medewerkster van het tehuis. Maar Belaja gooide zonder op de vrouw te wachten, alsof ze die voor wilde zijn, met een zwaai de middelste deur open en ging vastberaden naar binnen. Gloeiend van schaamte ging Dejev haar achterna. Hij had geen zin zich in zijn eentje te moeten verantwoorden voor zoveel brutaliteit.

Binnen kon hij zijn ogen niet geloven: het was een balzaal. Door de reusachtige ramen, die bijna allemaal nog heel waren en slechts hier en daar met oude lappen dichtgestopt, viel het daglicht royaal naar binnen. Het plafond was ongebruikelijk hoog, je moest je hoofd in je nek leggen om de gigantische kroonluchter in vele etages ter grootte van een locomotief te kunnen bekijken (de elektrische kaarsjes waren allemaal zonder één uitzondering gebroken, maar de bronzen tierelantijnen waren intact). Vanaf de luchter liepen in golven gipsen bloemen en zwarte scheuren over het plafond. Daar, in de hoogte, schemerde ook een orkestbalkon met balustrade, dat steunde op afgebladderde, maar overigens nog elegante zuilen.

Deze enorme ruimte zat zo propvol kinderen dat het wel een wachtruimte op het station leek. Op de vensterbanken waren oude lappen gelegd, zodat ze konden dienen als slaapplea; op elke vensterbank zaten wel drie of vier kinderen dicht op elkaar, soms boven op elkaar. Ook kisten, koffers, zakken die met van alles waren gevuld, en dicht tegen elkaar aan gezette en met hooi bedekte stapels boeken dienden als slaapplea. De boeken lagen in eindeloze rijen op het parket (het waren dure boeken in banden van leer of van fraai karton, zo te zien verzamelde werken). Wie geen lig- of zitplea had, lag gewoon op de vloer, die was bedekt met een dichte, krioelede laag vuilbleke ledematen en broodmagere gezichten.

Aan de bezoekers besteedde niemand enige aandacht: de be-

woners van het tehuis keken uit het raam, speelden kaart, zaten te kletsen of te dommelen, vingen luizen of staarden doelloos naar het plafond. Nog nooit had Dejev zoveel kinderen bij elkaar gezien. Van al die blote voeten en kaalgeschoren hoofden die allemaal op elkaar leken duizelde het hem. Het lawaai van de stemmen was oorverdovend: ‘Niet de eerste keer dat we hondenvlees hebben gevreten, hebben we al vaker gehad! Niks aan de hand, buikje vol, we leven nog..’

‘M’n moeder was toen dicht bij de dood, de aarde liet haar al zijn zwarte klauwen zien...’

‘Wat biecht je me allemaal op, jongen?! Lieverkoekjes worden niet gebakken. Wij zijn het al gewend, wij slaan meteen toe, voordat zo’n vlo het in de gaten heeft...’

‘O, heilige maagd, Moeder Gods, keizerin van hemel en aarde! Aanhoort mijn smartelijke verzuchting...’

‘Het eten is hier niet te vreten: water om te eten, water om te drinken, nooit eens je lekker volvreten...’

‘Die Mozzjoechin van jou tegen mijn Douglas Fairbanks, dat is een muis tegen een olifant!’

‘Als ze me willen slaan, dan roep ik mijn moedertje aan.’

‘Ach, zeg ik tegen haar, zusters, u zit wel heel gewichtig te eten, net Lenin...’

‘Kameraden, bent u van Onderwijs en Wetenschappen?’

Een vrouw met een bril stond te hijgen van het korte eindje dat ze had gerend (van dichtbij zag Dejev dat haar in een knot gelegde dunne haar al volkomen grijs was, en haar slankheid niet die van de jeugd maar van de ouderdom was). Maar Belaja dacht er niet over stil te blijven staan – ze stapte haastig tussen de kinderlichaampjes die de hele vloer bedekten door, terwijl ze haar hoofd alle kanten op draaide.

‘Mijn naam is Sjapiro.’ De vrouw had Dejev ingehaald en zich zo goed en zo kwaad als het ging aan de snelle pas van Belaja aangepast. Naast hem deed ze een schuchtere poging de vreemde bezoeker in de ogen te kijken. ‘Sjapiro, de directrice.’

‘Hoeveel kinderen verblijven er in het tehuis?’ Belaja sprak

op uiterst koele toon, alsof ze bij voorbaat met geen enkel antwoord tevreden zou zijn.

‘Vierhonderdvijftig.’ Onder het lopen zette de directrice haar bril af en poetste hem schoon aan de onderrand van haar gebreide vest. Ze hoopte zeker dat ze met schone glazen de nieuwkomers beter kon zien. ‘Maar na het middageten komen er meer, we verwachten een transport uit Jelaboega.’

‘En hoeveel zijn er gezond?’

‘Het is maar wat je gezond noemt. In het lazaret en in quarantaine zitten zevenenveertig kinderen...’ Het gezicht van de directrice raakte steeds meer in verwarring, en ze begon steeds harder te hijgen van het snelle lopen. ‘Of bent u van Gezondheid?’

Het was verkeerd om een ouder persoon zo te laten rennen. Begreep Belaja dat wel? Kennelijk niet. Of begreep ze dat juist maar al te goed?

‘En hoeveel van de gezonde kinderen zijn er ouder dan vijf?’

‘Ongeveer twee derde... Maar neemt u me niet kwalijk... Mag ik misschien weten...’ Sjapiro was nu geheel buiten adem. ‘Kameraad...?’

Dejev schaamde zich.

‘Belaja,’ stelde hij zijn collega voor. ‘Commissaris Belaja van de Kindercommissie.’

‘De Kindercommissie!’ Sjapiro begon meteen te stralen en vergat haar kortademigheid. ‘Eindelijk denkt u aan ons! Zonder u zijn we verloren, verloren... Waarom hebt u ons niet gewaarschuwd? Dan had ik u alle cijfers kunnen geven en een vragenlijstje gemaakt, dat het niet alles zo gehaast moet...’

‘U hoeft zich ook niet te haasten.’ Belaja bekeek de ramen en de muren tussen de ramen, buiten was het nog harder gaan regenen en langs het afgebrokkelde stucwerk stroomden de eerste grote druppels al op het parket.

Ze keek niet zomaar; ze liet meteen merken dat ze ontevreden was met wat ze zag. De onnavolgbare manier waarop ze niet alleen woorden, maar ook gebaren en zelfs zwijgende blikken in een verwijt kon veranderen! Geen vrouw, maar een slang.

‘Tja, ten eerste natuurlijk het gebouw,’ begon Sjapiro enthousiast. ‘U ziet zelf in welke toestand we hier leven. Bij Onderwijs denken ze dat ze ons een paleis hebben gegeven en dat alles nu in orde is. Maar hoe moet je in dit paleis wonen? Hoe stellen ze zich dat voor? Lessen geven? Slapen? Ziek zijn? Dit is toch geen plek voor kinderen?’

‘Dat is waar,’ beaamde Dejev (hij deed zijn uiterste best de arme directrice te helpen). ‘En waar zijn de bedden?’

‘In de Adelsvergadering werd niet geslapen, kameraad.’ Sjapiro schudde belerend haar hoofd. ‘Hier werden bals gegeven en feesten gevierd. Dit is ons meest fatsoenlijke bed.’

Ze klopte op een houten bank die zo te zien uit een park afkomstig was; er lag een krioelende hoop klein grut op, bedekt met een zijden tafellaken met kwastjes, onbeschrijflijk vettig en verschoten.

‘En iedere dag weer een nieuwe lading! Waar moet ik ze laten, al die evacués?’ Met een tragisch gebaar spreidde Sjapiro haar magere oude vrouwenarmen, en ze leek opeens sprekend op een opgeschrikt spinnetje. ‘En dan nog iedere dag de vondelingen. We hebben al een bord op de deur gehangen: VRIENDELIIK VERZOEK OM ALLE ZUIGELINGEN DIRECT NAAR ZUIGELINGENZORG TE BRENGEN! En het adres erbij. Maar die moedertjes zijn analfabeet of halsstarrig. Iedere ochtend vind je weer één of twee van die koekoeksjongen, en soms wel drie...’

Dejev voelde dat er iemand naar hem keek. Hij draaide zich om – door het glas van de openslaande balkondeur staarden enkele gipsen standbeelden hem aan; kennelijk waren ze op het balkon neergezet vanwege hun overbodigheid. Bij sommige was de neus afgeslagen. Over de onbeweeglijke gezichten van de standbeelden stroomde het regenwater.

‘...en dan nog iedere dag de wagen, met iets van tien of vijftien kinderen. Dat gaat maar door, dat gaat maar door. En niet alleen uit Tatarije, ze komen ook uit Tsjoevasjië en uit Mordovië, en de Duitsers uit de buurt van Saratov, en laatst zelfs eentje uit Kalmukië. Oudere kinderen laat ik niet toe. Maar die hum-

mels van drie? Die kan ik niet weigeren, dat kan ik niet over mijn hart verkrijgen.’

‘Maar u kon het wel over uw hart verkrijgen om de ramen met ijzer dicht te timmeren?’ Belaja had een ronde door de zaal gemaakt, had zich omgedraaid en zette nu energiek koers naar de uitgang, alsof zij hier de baas was en zelf de gasten door de instelling rondleidde.

Het was onaangenaam, die knarsende kaken, die felle toon en dat grove gedrag van zijn collega. Geen kindercommissaris, maar een sergeant-majoor op het exercitieterrein.

‘Waarom doet u zo?’ Sapiro kon Belaja bijna niet bijhouden. ‘De begane grond en de souterrains zijn onbewoonbaar, daar kun je zelfs geen vee in houden: ’s winters staat de rijp er duimendik op de muren en in het voorjaar en de herfst staat het water er tot aan je knieën. In de ramen zit geen glas, als sinds de oorlog niet. De kachels werken niet, de riolering is verstopt. Als de Kindercommissie eens wat kon helpen...’

Het gesprek werd onderbroken door een vreemde langgerekte kreet – ergens van boven, onder het plafond vandaan. Even dacht Dejev dat het een sirene was. Maar nee, het was het geloei van een kind, geen gehuil maar geloei, wanhopig en langdurig, slechts af en toe onderbroken door zuchten en steunen. Zelfs Belaja bleef staan en wendde zich naar het geluid. De directrice haalde enkel vermoeid haar schouders op: ‘Niet op letten, dat is Senja de Tsjoevasj*. Dat duurt maar even.’

*

Het geloei ging onverminderd door – terwijl de bezoekers de balzaal verlieten, door de gang liepen, de kamer ernaast binnengingen. Sapiro deed de deuren dicht om geen last van het geluid te hebben, maar de stem drong ook door de wanden heen.

Zodra hij in het nieuwe vertrek was, vergat Dejev Senja meteen, zo verbijsterd was hij door wat hij zag. Kennelijk was

*De asterisken in de tekst verwijzen naar de aantekeningen op p. 513.